

І. П. Пастушенко,
аспірант кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування,
Національний університет охорони здоров'я України імені П.А. Шупика
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-7173-9634>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.4.249

МЕХАНІЗМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В СФЕРІ МЕДИЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

I. Pastushchenko,
Postgraduate student of the Health Care Management and Public Administration Faculty,
National Healthcare University of Ukraine named after P. Shchupyk

PUBLIC MANAGEMENT MECHANISMS IN THE MEDICAL CARE SPHERE AS A SCIENTIFIC RESEARCH SUBJECT

У статті на базі аналізу та синтезу наукової літератури (дисертаційних робіт) визначено стан наукової розробленості механізмів публічного управління в сфері медичного обслуговування населення як недостатній. Встановлено, що різні механізми публічного управління досліджувалися в науковому середовищі переважно в контексті системи охорони здоров'я крізь призму різних галузей вітчизняної науки (державне управління, медицина, економіка, соціологія, історія, психологія). Виявлено, що в галузі науки "281 Публічне управління та адміністрування" немає дотепер наукового дослідження механізмів публічного управління в сфері медичного обслуговування, організаційного та правового, а також відсутнє наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад щодо їх розроблення та реалізації. Актуалізовано науково-теоретичну та практичну значущість результатів такого дослідження, а саме в контексті різкого підвищення в умовах воєнного стану попиту населення України в медичному обслуговуванні, забезпечення реалізації конституційно гарантованого права людини на охорону здоров'я, медичну допомогу, адаптації національного законодавства до практики та принципів Євросоюзу *acquis*, а також здійснюваної в країні медичної реформи.

In the article, based on the analysis and synthesis of scientific literature (PhD theses), the state of scientific development of public management mechanisms in the medical services area was defined as an insufficient. It was concluded that despite significant scientific interest in conducting research on the specified topic such mechanisms have been disclosed in the scientific literature briefly, unsystematically, tangentially or only in certain aspects. It is determined that various public management mechanisms were explored in a scientific environment mainly in the context of the health care system in different domestic science branches (public administration, medicine, economics, sociology, history, psychology etc). It was revealed that in the branch of science '281 Public management and administration' there is no scientific research on public management mechanisms in the medical care, in particular organizational and legal one, as well as there is no scientific justification of the theoretical and methodological basis on its development and implementation. It was actualized the scientific and practical significance of the research results, specially in the context of the martial law conditions, when the demand for medical services of Ukraine's population is dramatic increased, the implementation of the constitutionally guaranteed human right to health care and medical assistance (article 49), the national legislation adaptation to EU *acquis communautaire* practice and principles, as well as imperatives of the medical reform carried out in the country. The prospective directions for further scientific research on the public management mechanisms in the medical services area have been identified, namely: justification of the theoretical and methodological grounds of organizational and legal public management mechanisms in the

medical services area; studying of the best foreign experience on the patient-oriented model of medical care and medical services provision, as well as the possibilities of introducing of its acceptable elements into the domestic public management practice.

Ключові слова: публічне управління, механізми публічного управління, охорона здоров'я, медичне обслуговування, наукові дослідження.

Key words: public management, mechanisms of public management, medical services, healthcare, scientific research.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Багатьом українцям доводиться звертатися у вітчизняну мережу застарілих закладів охорони здоров'я, де вони можуть отримати медичні послуги низького рівня та без гарантії якості, зі зневажливим ставленням до прав пацієнта, людської гідності та за високу плату з власної кишені. Хоча згідно ст. 49 Конституції України держава зобов'язалася надавати медичну допомогу безоплатно, створювати умови для медичного обслуговування ефективного і доступного для всіх громадян. Дійсно, медичне обслуговування в Україні залишається найменш трансформованою сферою, яка донині містить в собі успадковані від радянської моделі охорони здоров'я Семашка анахронізми, які не відповідають сучасним запитам суспільства. Розпочатою в 2017 році медичною реформою передбачено докорінно змінити парадигму фінансування системи охорони здоров'я через запровадження обов'язкового державного медичного страхування громадян та часткового фінансування з державного бюджету, якісні функціональні зміни цієї системи, а саме управління нею, належне ресурсне забезпечення та фінансування через Національну службу здоров'я України згідно обсягу послуг, наданих пацієнтам цією системою (модель "гроші ходять за пацієнтом") [7].

Медична реформа ще більше актуалізується в умовах війни, розв'язаної Російською Федерацією (далі — РФ) проти України. Внаслідок масштабної агресії РФ навантаження на вітчизняну систему охорони здоров'я є критичним: пошкоджено або повністю зруйновано майже 2 тис. медичних закладів, воєнні збитки цієї сфери оцінюються в десятки мільярдів доларів. Бойові дії ускладнили логістику медикаментів, зменшили можливості доступу населення до медичної допомоги, лікарських засобів в аптеках. Доступ до медичного обслуговування на територіях прифронтових областей є обмеженим і ризикованим. За даними експертів Управління Верховного комісара ООН з прав людини кількість жертв серед мирного населення України зросло: з 24 лютого 2022 року до листопада 2023 року в країні зафіксовано щонайменше 28711 випадків загибелі або поранення цивільних осіб (10058 загиблих і 18653 поранених). Понад 2,7 млн громадян України в зонах збройного конфлікту залишилися без житла, майже 7 млн осіб стали внутрішньо переміщеними особами (далі — ВПО), 8 млн осіб виїхали за кордон [11].

Війна негативно впливає на стан здоров'я українців: загострюються наявні хронічні захворювання, збільшу-

ються показники кількості інвалідності, випадків стресів, психологічних розладів серед військових і цивільних, які постраждали від бойових дій. Підвищився попит населення на такі види медичної допомоги і послуг, як поранення, травми, психологічні стреси та захворювання, пов'язані з війною [2, с. 12—13, 20]. Охорону здоров'я, медичне обслуговування віднесено до пріоритетів державної політики України, а заклади цієї сфери — до об'єктів критичної інфраструктури.

Трансформації вітчизняної системи охорони здоров'я детерміновані не тільки ендегенними імперативами українського суспільства, але й екзогенними — з огляду на офіційно задекларований Україною євроінтеграційний курс державної політики. З підписанням Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом (далі — Угода) наша держава взяла на себе зобов'язання адаптувати національне законодавство про охорону здоров'я, до законодавства Євросоюзу, поступово наблизити та привести закони, інші правові акти України у відповідність з практикою і принципами ЄС *acquis*. У главі 22 "Громадське здоров'я" (статті 426-429) Угоди передбачено співробітництво в галузі охорони здоров'я, спрямованого на зміцнення системи охорони здоров'я України, зокрема шляхом реформування та подальшого розвитку медичної допомоги.

З метою забезпечення реалізації процесу адаптації національного законодавства в сфері громадського здоров'я, складовою якої є медичне обслуговування необхідно розробити та впровадити відповідні механізми публічного управління. Такі механізми, розроблені на науковому підґрунті, мають врегульовувати на підзаконному рівні суспільні відносини в сфері медичного обслуговування, а саме визначати спосіб організації різних суспільних інститутів, формат публічно-управлінського впливу на відповідні інституції державних органів, недержавних організацій, їхні взаємозв'язки та взаємовідносини. У цьому контексті актуалізується потреба в проведенні дослідження ступеня розробленості в науковій літературі публічно-управлінських механізмів у сфері охорони здоров'я в цілому та медичного обслуговування зокрема, визначення ступеня релевантності наявних у них наукових результатів вимогам, викликам у цій сфері, що кидає сьогодення України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Джерельною базою написання даної статті є наукові праці вітчизняних учених, у яких досліджено механізми

публічного управління в системі охорони здоров'я, сфері медичного обслуговування.

Питання теорії, практики публічного управління, державної політики та пошуку шляхів удосконалення механізмів публічного управління в галузі охорони здоров'я проаналізовано в наукових роботах таких вітчизняних науковців, як Н. Авраменко, М. Банчук, М. Білинська, З. Гладун, В. Григорович, А. Кланца, Л. Криничко, О. Лебедєв, З. Надюк, Я. Радиш, Н. Рингач, Н. Солоненко, В.Г. Шевцов та ін. Питання державного регулювання різних сфер охорони здоров'я досліджено крізь призму науки державного управління в наукових працях Барзиловича, Д. Карамішева, В. Карлаш, Л. Ляховченко, Н. Мезенцевої, З. Надюк, В. Рудого, С. Чоудрі, Н. Ярош та ін.

Механізми державного управління в системі охорони здоров'я, теоретико-методологічні засади їх формування та практичної реалізації, шляхи реформування та удосконалення досліджували у своїх наукових працях В. Безпрозванна, Л. Буравльов, Н. Васюк, О. Виноградов, О. Галацан, К. Данилюк, М. Долгіх, В. Долот, К. Дубич, І. Зима, С. Козуліна, Ю. Котляревський, Н. Кризіна, П. Кузьмінський, І. Паращич, І. Рожкова, О. Савкіна, І. Фуртак, І. Хожило та ін.

Аспекти державної політики, формування, реалізації та визначення шляхів удосконалення механізмів публічного управління у галузі охорони здоров'я, сфері медичного обслуговування в Україні проаналізовано в наукових роботах вітчизняних дослідників М. Банчук, В. Безпрозванна, Л. Буравльов, Н. Васюк, О. Виноградов, В. Григорович, В. Дудка, В. Князевич, П. Кузьмінський, С. Крюков, В. Лещенко, Л. Ляховченко, О. Мартинюк, І. Паращич, В. Рудий, О. Торбас та ін.

МЕТА СТАТТІ

Метою дослідження статті є визначення ступеня наукової розробленості механізмів публічного управління в сфері медичного обслуговування.

Для досягнення даної мети поставлено завдання:

— проаналізувати наукову літературу (дисертаційні роботи), в якій досліджувалися механізми публічного управління в сфері медичного обслуговування;

— визначити на основі узагальнення результатів аналізу наукової літератури основну проблематику та перспективні напрями проведення наукових досліджень механізмів публічного управління в сфері медичного обслуговування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз наукової літератури дослідження статті доречно розпочати з визначення базових термінів, а саме "публічне управління", "механізми публічного управління" та "медичне обслуговування".

Під "публічним управлінням" будемо розуміти встановлену законом діяльність органів державного управління, органів місцевого самоврядування, представників інституту громадянського суспільства і приватного сектору щодо вироблення та реалізації державної політики в різних сферах суспільного життя. "Механізми публічного управління" — це сукупність форм, засобів, інструментів, методів і важелів держави, за допомогою

яких формуються та реалізуються цілі в сферах публічного управління [7, с. 87, 144]. Такою сферою в межах даної статті є медичне обслуговування, яке має законодавче термінологічне визначення, а саме діяльність закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів, відділень, підрозділів і фізичних осіб (підприємств, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію у встановленому законом порядку) у сфері охорони здоров'я [6].

Аналіз наукових праць вказаних вище авторів дає підстави зробити висновок, що механізми публічного управління в сфері медичного обслуговування розкриваються в окремих аспектах, побіжно або дотично, а сучасний стан їх наукової розробленості є недостатнім. Теоретико-методологічні засади та практичні аспекти публічного управління системою охорони здоров'я, сферою медичного обслуговування досліджувалися вченими крізь призму державного управління, медицини, економіки, соціології, історії, психології та інших галузей науки. Проаналізуємо докладніше наукові праці вітчизняних дослідників, які є важливими для нашого дослідження, передусім докторські дисертаційні роботи, виокремимо їх доробки, сегментуємо, згрупуємо та узагальнимо їх за критерієм науково-галузевої спрямованості.

Н. Авраменко в науковій роботі [1] визначено стан розвитку державного управління системою охорони здоров'я на регіональному рівні в Україні як незадовільний, запропоновано віднести питання покращення стану здоров'я населення до стратегічних напрямів реформування охорони здоров'я шляхом:

вдосконалення нормативно-правової бази системи охорони здоров'я, що забезпечує реалізацію прав громадян на охорону здоров'я та підвищує відповідальність органів місцевого самоврядування, керівників підприємств і організацій за дотримання та гарантію цих прав;

створення системи державних гарантій медичного забезпечення та надання державно унормованих обсягів медичної допомоги з урахуванням потреб населення та специфіки регіонів; підвищення доступності для населення медичної допомоги (створення організаційно-правових та економічних умов для надання медичних послуг);

реструктуризації, технічного переоснащення мережі медичних організацій, розширення їх організаційно-правових форм, вдосконалення організації їхньої діяльності.

Н. Авраменко віднесено до пріоритетів реформи системи охорони здоров'я безперервне вдосконалення механізмів управління якістю медичних послуг, державне регулювання забезпечення громадян безоплатною медичною допомогою. Актуалізовано важливість розроблення організаційного механізму державного управління системою охорони здоров'я та його впровадження в межах системи збереження й зміцнення здоров'я населення.

Різні аспекти державного управління в галузі охорони здоров'я досліджувалися в наукових роботах:

М. Банчук [3] — проаналізовано державне управління інституційними змінами у вітчизняній галузі охорони здоров'я;

М. Білінською [4] — досліджено державне управління галузевою стандартизацією в умовах реформування вищої медичної освіти в Україні; обґрунтовано стандартизацію та управління якістю як важливі державно-управлінські механізми в сфері медичної освіти;

Я. Радиш [9] — системно досліджено генезу та тенденції розвитку державного управління охороною здоров'я в Україні, розкрито сутність понять "державна система охорони здоров'я", "державно-управлінські відносини в галузі охорони здоров'я", "державна політика в галузі охорони здоров'я", "єдиний медичний простір", визначено організаційно-правові та економічні засади формування такого простору в Україні;

Н. Рингач [10] — досліджено державне управління охороною здоров'я як складову системи забезпечення національної безпеки, яке спрямовано на реалізацію стратегії мінімізації дії реальних і потенційних ризиків для стану громадського здоров'я; запропоновано шляхи вдосконалення механізмів державного управління охороною громадського здоров'я (організаційний, правовий, політичний, економічний та ін.);

А. Кланца — теоретично обґрунтовано методологічні основи розроблення та здійснення сучасної державної політики в сфері охорони здоров'я як складової національної безпеки держави;

Н. Ярош — досліджено стан застосування державних соціальних стандартів у сфері охорони здоров'я як інструменту державного управління.

В. Григорович у кандидатській дисертаційній роботі [5] досліджено державне управління процесами підготовки та прийняття управлінських рішень у вітчизняній системі охорони здоров'я, яке можна розглядати як механізм державного управління в галузі охорони здоров'я, медичного обслуговування. Автором доведено невідповідність державного управління в системі охорони здоров'я України сучасним потребам формування демократичного суспільства, реалізації конституційних прав громадян на охорону здоров'я. Вказано на недостатню регламентованість законодавчої та нормативної бази відносин у сфері надання медичної допомоги громадянам.

Вітчизняні дослідники А. Барзилович, Д. Карамішев, В. Карлаш, Л. Ляховченко, Н. Мезєнцева, З. Надюк, В. Рудий, С. Чоудрі в своїх наукових роботах досліджували кризу призму науки державного управління аспекти державного регулювання в різних сферах охорони здоров'я, яке можна розглядати як механізми публічного управління.

Теоретико-методологічні засади розроблення, реалізації та шляхи вдосконалення механізмів державного управління в системі охорони здоров'я досліджували у своїх наукових роботах В. Безпрозванна, Л. Буравльов, Н. Васюк, О. Виноградов, О. Галацан, К. Данилюк, М. Долгих, В. Долот, І. Зима, С. Козуліна, Ю. Котляревський, Н. Кризіна, П. Кузьмінський, І. Паращич, І. Рожкова, О. Савкіна, І. Фуртак, І. Хожило та ін.

Теоретичним і практичним аспектам правового регулювання в галузі охорони здоров'я, медичного обслуговування в Україні присвячено низка наукових робіт вітчизняних учених, котрі крізь призму юридичної науки досліджували:

проблеми господарсько-правового забезпечення відносин в сфері охорони здоров'я (В. Пашков);

цивільні правовідносини у сфері надання медичної допомоги в Україні; право людини на охорону здоров'я як один із основоположних інститутів медичного права (І. Сенюта);

медичне обслуговування як форма соціального захисту населення України (І. Солопова);

проблеми правового регулювання відносин у сфері охорони здоров'я (В. Пашков);

правове регулювання видатків на реалізацію конституційного права громадян на охорону здоров'я в Україні та країнах Центральної Європи (О. Солдатенков);

право на медичну допомогу та його здійснення (О. Прасов);

державне регулювання господарської діяльності у сфері охорони здоров'я (Л. Дешко), правове забезпечення фінансування охорони здоров'я в Україні (П. Лівак);

правові та організаційні основи фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні (Я. Буздуган) та ін.

Різні аспекти охорони здоров'я, медичного обслуговування перебувають на вісті уваги багатьох вітчизняних дослідників інших галузей вітчизняної науки, а саме медицини, історіографії, економіки, соціології, психології та ін. Попри значний науковий інтерес до досліджень тематики охорони здоров'я, механізми публічного управління в сфері медичного обслуговування розкриваються в науковій літературі фрагментарно, побіжно та поверхнево. У вітчизняній галузі науки "281 Публічне управління та адміністрування" немає дотепер цілісного наукового дослідження, в якому системно вивчалися такі механізми, зокрема правовий та організаційний, з урахуванням сучасних умов розвитку України.

Результати аналізу механізмів публічного управління в сфері медичного обслуговування як предмету наукових досліджень дають змогу зробити такі висновки.

1. Аналізом наукової літератури встановлено, що тематика механізмів державного управління в системі охорони здоров'я розглядається багатьма вітчизняними науковцями в цілій низці дисертаційних робіт. Виявлено, що такі механізми досліджувалися здебільше крізь призму таких галузей науки, як державне управління, медицина, економіка, соціологія, історія, психологія та ін. Втім, незважаючи на значний науковий інтерес до проведення досліджень із зазначеної тематики, механізми публічного управління в сфері медичного обслуговування розкриваються у вітчизняній науковій літературі безсистемно, а сучасний стан їх наукової розробленості є недостатнім.

2. Встановлено, що у вітчизняній галузі науки "281 Публічне управління та адміністрування" немає дотепер наукового дослідження, в якому цілісно та ґрунтовно розкривається організаційно-правовий механізм публічного управління в сфері медичного обслуговування. Відсутнє на сьогодні наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад щодо розроблення та реалізації вказаного механізму. Науково-теоретична та практична значимість результатів такого дослідження визначається:

а) різким підвищенням попиту населення України у медичному обслуговуванні в умовах воєнного стану;

б) необхідністю забезпечення реалізації гарантованого Конституцією України права людини на охорону здоров'я, медичну допомогу (ст. 49);

в) стратегічним євроінтеграційним курсом державної політики країни, що передбачає поступове наближення національного законодавства, правових актів до практики, принципів Євросоюзу *acquis communautaire*, зокрема приведення у відповідність організаційно-правового механізму публічного управління в сфері медичного обслуговування до вимог і стандартів Євросоюзу.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок у напрямі механізмів публічного управління в сфері медичного обслуговування є: обґрунтування теоретико-методичних засад організаційного та правового механізмів публічного управління в сфері медичного обслуговування; дослідження кращого зарубіжного досвіду щодо пацієнто-орієнтованої, людиноцентрированої моделі надання медичної допомоги та медичного обслуговування населення, а також можливостей впровадження прийнятних його елементів у вітчизняну публічно-управлінську практику; визначення напрямів, розроблення науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення таких механізмів.

Література:

1. Авраменко Н.В. Державне управління системою охорони здоров'я на регіональному рівні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: [спец.] 25.00.02 / Класичний приватний університет. Запоріжжя, 2011. 38 с.
2. Аналітична доповідь до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України". URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-12/ad-nisd-do-poslannya-prezidenta-ukraini-2022.pdf> (дата звернення 31.12.2023).
3. Банчук М.В. Державне управління інституційними змінами галузі охорони здоров'я в Україні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ, 2015. 36 с.
4. Білинська М.М. Державне управління галузевою стандартизацією в умовах реформування вищої медичної освіти в Україні: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / НАДУ при Президенті України. Київ, 2004. 36 с.
5. Григорович В.Р. Державне управління процесами підготовки та прийняття управлінських рішень в системі охорони здоров'я України: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ, 2011. 20 с.
6. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19 лист. 1992 р. № 2801-XII (із змінами, внесені згідно із 79 Законами в 1993-2023 рр.) Відом. Верховної Ради України: офіц. вид. 1993. 26 січ. (№ 4). Ст. 19.
7. Про схвалення Концепції реформи фінансування системи охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 30 лист. 2016 р. № 1013-р. Офіц. вісн. України. 2017. 06 січ. (№ 2). С. 175. Ст. 50.
8. Публічне управління: термінолог. слов. / уклад.: В.С. Куйбіда, М.М. Білинська, О.М. Петроє та ін. Київ, НАДУ, 2018. 224 с.
9. Радіш Я.Ф. Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис та тенденції розвитку: автореф.

дис... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ, 2003. 45 с.

10. Рингач Н.О. Державне управління охороною здоров'я як складовою системи забезпечення національної безпеки: автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ, 2010. 36 с.

11. Украина: Жертвы среди гражданского населения. URL: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-civilian-casualties-8-october-2023-enruuk> (дата звернення 31.12.2023).

References:

1. Avramenko, N.V. (2011), "Public Administration in the Health Care System at the Regional Level", Ph.D. Thesis, Public Administration, Classic Private University, Zaporizhia, Ukraine.
2. National Institute for Strategic Studies (2022), "On the Internal and External Situation in Ukraine", available at: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-12/ad-nisd-do-poslannya-prezidenta-ukraini-2022.pdf>, (Accessed 31 Dec 2023).
3. Banchuk, M.V. (2015), "Public Administration of the Institutional Changes in the Health Care Sector in Ukraine", Ph.D. Thesis, Public Administration, National Academy of Public Administration, Kyiv, Ukraine.
4. Bilynska, M.M. (2004), "Public Administration of the Standardization in the Conditions of Reforming of Higher Medical Education in Ukraine", Ph.D. Thesis, Public Administration, National Academy of Public Administration, Kyiv, Ukraine.
5. Hryhorovych, V.R. (2011), "Public Administration of decisions development and making processes in the Health Care in Ukraine", Ph.D. Thesis, Public Administration, National Academy of Public Administration, Kyiv, Ukraine.
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "Fundamentals of the Legislation of Ukraine on Healthcare", Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine, Vol. 4, p. 19.
7. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017), Resolution "On the approval of the Concept of reform of the healthcare system financing", Official Bulletin of Ukraine, Vol. 2, p. 50.
8. Kuybida, V.S. Bilynska, M.M. and Petroe O.M. (2018), *Public administration: terminological dictionary* [Public administration: Terminological Dictionary], National Academy of Public Administration, Kyiv, Ukraine.
9. Radysh, Ya.F. (2003), "Public Administration of Health Care in Ukraine: the Genesis and Development Trends", Ph.D. Thesis, Public Administration, National Academy of Public Administration, Kyiv, Ukraine.
10. Ryngach, N.O. (2010), "Public Administration of Health Care as the Constituent of National Security System Ensuring", Ph.D. Thesis, Public Administration, National Academy of Public Administration, Kyiv, Ukraine.
11. The United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (2023), "Ukraine: Civilian Casualties", available at: <https://reliefweb.int/report/ukraine/ukraine-civilian-casualties-8-october-2023-enruuk>, (Accessed 31 Dec 2023).

Стаття надійшла до редакції 07.02.2024 р.